

UDC 378.1(55)
DOI 10.46991/educ-21st-century.v6.i2.175

**ԻՐԱՆԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Համիդդեզա Կամիար

*Երևանի պետական համալսարանի մանկավարժության
ամբիոնի ասպիրանտ,
«Էլեկտրիկ խողովակաշար» կազմակերպության մարդկային
ռեսուրսների զարգացման կառավարիչ,
Իրանի Իսլամական Հանրապետություն,
Kamyarhr@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2343-5459>*

Ամփոփում

Համառոտ ներածական: Բարձրագույն կրթությունը յուրաքանչյուր երկրում ունի առանձնահատուկ դեր հասարակության կրթագիտական, տեխնոլոգիական, մշակութային, սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացում. այն մեծապես ազդեցություն է գործում նաև տվյալ երկրի կրթության համակարգի այլ մակարդակների ու ձևաչափերի, ինչպես օրինակ՝ ոչ ֆորմալ, ցկյանս (շարունակական) ու մեծահասակների կրթության վրա: Մեծահասակների կրթությունը հիմնված է այն գլխավոր մոտեցման վրա, որ ուսումնառությունը չի սահմանափակվում կրթության որոշակի աստիճանով, այլ շարունակական գործընթաց է:

Հետազոտության նպատակն է հանգամանորեն ուսումնասիրել և վերլուծել Իրանի բարձրագույն կրթության համակարգի կառավարման առանձնահատկություններն ու մարտահրավերները, ինչպես նաև նրա նշանակությունը մեծահասակների կրթության գործում:

Հետազոտության գիտական նորություն այն է, որ համալիր կերպով վերլուծվել են Իրանի կրթության համակարգի ներկա վիճակը, քաղաքականությունը և կառավարման առանձնահատկությունները, բացերն ու մարտահրավերները, ինչպես նաև այդ համատեքստում վեր են հանվել ու գնահատվել մեծահասակների կրթության խնդիրներն ու թերություններն Իրանում:

Հիմնախնդիրն ուսումնասիրել են նաև Աբթահի Սեյեդ Հոսեյնը, Բադերիմոդադամ Նասերը, Իսազադեհ Էբրահիմը, Ղուրայան Նադերդոշին, Նաֆիսի Աբդոլիոսեյնը, որոնց տեսակետները նույնպես դեր են խաղացել Իրանի բարձրագույն կրթության զարգացման գործում:

Բանալի բառեր՝ Իրանի բարձրագույն կրթություն, կրթության կառավարում, համակարգ, շարունակական կրթություն, համալսարան, մարտահրավերներ, զարգացում, բարեփոխումներ:

Հիմնական նյութի շարադրանքը

Իրանի համալսարանները, ինչպես աշխարհի մյուս երկրների բուհերը, ծանրակշիռ առաքելություն ու հանձնառություններ ունեն երկրի տարաբնույթ խնդիրների լուծման և զարգացման նպատակով մասնագիտական կադրերի պատրաստման ուղղությամբ: Տարբեր նպատակներ ու պարտականություններ են վերագրվում բարձրագույն կրթությանը, որոնցից գլխավորներն են.

- գիտությունների մակարդակի բարձրացում և զարգացում,

- պահանջվող աշխատուժի և մարդկային ռեսուրսների, մասնագետ կադրերի պատրաստում տարբեր ոլորտներում,
- նորարարության ու ստեղծարարության միջավայրի և ենթահողի նախապատրաստում ու արմատավորում,
- ընդունակ և ստեղծագործ ուժերի բացահայտում, ուղղորդում և կրթում,
- բարձրագույն կրթության արդիականացում՝ գիտատեխնիկական համաշխարհային զարգացմանը համընթաց ու համաքայլ,
- հասարակության մեջ մշակութային ցանկալի հենքի ձևավորում, ուղղորդում, առաջնորդում [1, էջ 32 և 33]:

Իրանի բարձրագույն կրթության համակարգի կառավարումը

• Նախարարություններ

Իրանում բարձրագույն կրթության համակարգը կառավարվում է երկու նախարարությունների՝ Գիտությունների, հետազոտությունների և տեխնոլոգիաների նախարարության և Առողջապահության, բուժման ու բժշկագիտական նախարարության կողմից: Նախարարությունների գլխավոր պարտականություններն են.

Ա.կրթական տարբեր մակարդակների ու գիտահետազոտական աշխատանքների համար գլխավոր նպատակների, ընդհանուր ուղեգծերի սահմանումը, մշակումն ու համակարգումը,

Բ.բուհերի կրթական և հետազոտական ծրագրերի գլխավոր դրույթների սահմանումը,

Գ.բուհերի ու հետազոտական կենտրոնների կրթական և հետազոտական չափորոշիչների սահմանումը,

Դ.բուհերի և հետազոտական կենտրոնների կազմակերպչական ու վարչական կանոնադրության համակարգում, գիտխորհուրդների անդամների և այլ կադրերի աշխատանքի ընդունման և նշանակումների կանոնադրության սահմանում,

Ե.բարձրագույն կրթության և գիտահետազոտական ոլորտներին անհրաժեշտ մասնագիտական կադրերի պատրաստում,

Զ.պետպատվերով սովորող ուսանողների արտասահմանում սովորելու և կրթության հարցերի կարգավորում և կառավարում, արտասահմանում կրթություն ստացած ուսանողների վերադարձի և աշխատանքային հարցերի կանոնակարգում,

Է.գիտահետազոտական աշխատանքների խթանում, հովանավորում և տարածում,

Ը.բուհերի և հետազոտական կենտրոնների գործունեության կառավարում, վերահսկում և գնահատում,

Թ.արտասահմանյան դիպլոմների փոխձանաչման և համագործության չափանիշների ու դրույթների սահմանում և տնօրինում,

Ժ.բուհերի կամ հետազոտական կենտրոնների հիմնադրման և բացման թույլտվության կամ գործունեության կասեցման մասին որոշում,

Ի.գիտական և կրթական միջազգային համագործակցությունների ընդլայնում և վերահսկում: [7, էջ 1]

• «Մշակութային հեղափոխության գերագույն խորհուրդ»

Մշակութային հեղափոխության գերագույն խորհուրդն Իրանի բարձրագույն կրթության քաղաքականության և ծրագրամշակման ամենաբարձր կառույցն է, որտեղ քննվում ու որոշվում են երկրի գիտական համընդհանուր դրվածքը, մշակութային կառուցվածքը և կրթության համակարգի բարեփոխումներն ու միտումները:

• **«Ծրագրամշակման գերագույն խորհուրդ»**

Այս խորհրդի պարտականությունն է մշակել և պատրաստել բարձրագույն կրթության օրենքները և կանոնադրությունները: Խորհուրդն ունի ծրագրամշակման խմբեր, մասնագիտական կոմիտեներ, մշտական հանձնախմբեր և 470 մշտական անդամներ: Մասնագիտական խմբերի ու հանձնաժողովների անդամների մեծ մասը կազմում են համալսարանների գիտաշխատողները և բարձրագույն կրթության կամ ծրագրման մասնագետները: [8, էջ 1]

• **Համալսարաններ**

Համալսարանները կառավարվում են պատկան հոգաբարձության կողմից: 1988 թվականի մարտի 13-ին ընդունված «Համալսարանների և գիտահետազոտական կենտրոնների հոգաբարձության խորհուրդների կազմման մասին» օրենքի համաձայն, բուհերի հոգաբարձությունն ունի հետևյալ կազմը՝ նախարար, ռեկտոր, գիտական, մշակութային, հասարակական և տեղական վաստակավոր գործիչներ, բուհական կյանքում մեծ ներդրումն ունեցող անձինք (4-6 անդամ), ովքեր նշանակվում են Հանրապետության նախագահի կողմից՝ նախարարի առաջարկությամբ և Մշակութային հեղափոխության գերագույն խորհրդի հավանությամբ, Ծրագրամշակման և բյուջեի նախագահը կամ նախագահի ներկայացուցիչը: Համալսարանի հոգաբարձության ղեկավարը կամ Բարձրագույն կրթության նախարարն է, կամ էլ Առողջապահության նախարարը (եթե տվյալ համալսարանը բժշկական ոլորտից է), իսկ հոգաբարձության քարտուղարը հանդիսանում է համալսարանի ռեկտորը:

Հոգաբարձության գլխավոր պարտականություններն ու լիազորություններն են.

Ա. Ներքին կանոնադրության հաստատում:

Բ. Համալսարանի կազմակերպչական ու կառուցվածքային խնդիրների հաստատում, համալսարանների ու նրանց ենթակառույցների կառավարման եղանակների սահմանում:

Գ. Համալսարանի ռեկտորի կողմից առաջարկված բյուջեի հաստատում: [9, էջ 1]

Իրանի բարձրագույն կրթության աստիճանները

Բարձրագույն կրթությունն Իրանում գլխավորապես ներառում է համալսարանական կրթությունը, որը կազմված է հետևյալ աստիճաններից՝ փորձագիտական, բակալավրիատ, մագիստրատուրա և ասպիրանտուրա: Համալսարանի որևէ ճյուղում սովորելու համար դիմորդները պետք է մասնակցեն ընդունելության միասնական քննություններին և ընդունվելուց հետո ներգրավվեն որևէ համալսարան, տեխնիկական ինստիտուտ և որոշակի ժամանակահատվածում վերցնեն որոշակի քանակությամբ առարկաներ, հավաքեն որոշակի միավորներ և ստանան համապատասխան որակավորում:

Իրանի բարձրագույն կրթության համակարգում աշխատող բուհերը

Ա. Պետական հատված

Մասնագետներ պատրաստելու պարտականությունն Իրանում հիմնականում դրված է Գիտությունների, հետազոտությունների և տեխնոլոգիայի նախարարության ուսերին, սակայն դրան զուգահեռ մյուս նախարարություններն ու կառավարական կառույցները ևս որոշակի չափով մասնակցում են այս գործընթացին: Ներկայումս ուրիշ նախարարությունները ևս կարող են իրենց մասնագետ կադրերի պատրաստման ու համալրման նպատակով հիմնադրել բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ, որոնք գործում են Բարձրագույն կրթության նախարարության ենթակայության տակ: Օրինակ՝ Կրթության նախարարությունը հիմնադրել է բուհ՝ «Ուսուցիչների կրթության կենտրոն» անվամբ: Արտաքին գործոց, Հեռահաղորդակցության, Ճանապարհաշինու-

թյան և այլ նախարարությունները ևս իրենց հերթին ունեն տվյալ բնագավառների բուհեր, որոնք մասնագետ կադրեր են պատրաստում այդ նախարարությունների համար: Նախարարություններին կցված բուհերի շրջանավարտներին, այլ բուհերի շրջանավարտների պես տրվում է պետական նմուշի դիպլոմ, և ըստ ստացած կրթության աստիճանների, շնորհվում՝ «փորձագետի», «բակալավրի», «մագիստրոսի» կրթական աստիճաններ և «դոկտորի» գիտական աստիճան:

Բ. Ոչ պետական հատված

Ընդառաջելով հասարակության օրեցօր մեծացող պահանջարկին և նաև պետության ֆինանսական բեռը թեթևացնելու նպատակով՝ հիմնվել են մի շարք ոչ-պետական բուհեր, որոնք են.

▪ Բալամական Ազատ Համալսարան

1982 թվականին իր գործունեությունն սկսեց Բալամական հեղափոխությունից հետո կյանքի կոչված առաջին ոչ պետական համալսարանը, որը կոչվում է «Բալամական Ազատ Համալսարան»: Իր հիմնադրման առաջին իսկ տարիներին այս համալսարանը, օգտվելով բարերարների և գործարարների հատկացված հնարավորություններից (տարածքներ, շենքեր, սարքավորումներ և այլն), արագորեն ընդլայնվեց և այժմ իր գործունեությունը ծավալում է ամբողջ Իրանում:

▪ Ոչ պետական և ոչ շահադիտական բուհեր

Ազատ համալսարանի հաջողված փորձը, երիտասարդության օրեցօր աճող ձգտումը ստանալ բարձրագույն կրթություն և մասնավոր հատվածի հետաքրքրությունները կրթության ոլորտի հանդեպ այն նախադրյալներն էին, որոնց հիման վրա Մշակութային հեղափոխության գերագույն խորհուրդը 1986-ին վավերացրեց ոչ պետական, ոչ շահադիտական համալսարանների և բուհերի հիմնադրման օրինագիծը:

▪ Հեռակա կրթություն իրականացնող բուհեր

1988 թ. բացվեց հեռակա կրթություն իրականացնող համալսարանը՝ «Փայամ նուրը», որը տարբեր պատճառներով ստացիոնար կրթության հնարավորություն չունեցող անձանց հնարավորություն է տալիս շարունակելու ուսումը: Սա հերթական քայլ էր բարձրագույն կրթությունը երկրի բոլոր կողմերում տարածելու ու հասարակության գիտական-մշակութային մակարդակը բարձրացնելու ուղղությամբ, որը միաժամանակ աշխատանքի նոր հնարավորություն էր ստեղծում դասախոսական կազմի համար: «Փայամ նուր» համալսարանի ուսումնական ծրագրերը ձևավորվում են հասարակական արագընթաց փոփոխություններին համաքայլ: Իրականացնելով հեռակա կրթություն՝ համալսարանը մշակում է ուսումնական յուրահատուկ ծրագրեր, կիրառում հատուկ մեթոդներ (ուսումնական ինքնուսույց ձեռնարկներ, տեսաֆիլմեր, տեսահոլովակներ, ուսուցման գրավոր-նամակագրական ձևեր, առկա դասարաններ՝ սովորողների ներկայությամբ՝ նրանց հարցերին ու խնդիրներին պատասխանելու համար) [4, էջ 52]:

Բարձրագույն կրթության կապը մեծահասակների կրթության հետ

Իրանի բարձրագույն կրթության և մեծահասակների կրթության փոխառնչությունը բարդ ու բազմակողմ կապ է, որն ազդեցություն է կրում երկրի սոցիալ-տնտեսական ու մշակութային զարգացումներից:

Ամբողջ աշխարհում մեծահասակների կրթությունն անցյալում ավելի շուտ դիտարկվում էր բարոյական ու փիլիսոփայական տեսանկյուններից, սակայն 19-րդ դարից սկսած՝ ավելի շատ շեշտադրվեցին սոցիալ-տնտեսական ու մշակութային զարգացման առաջնահերթություններն ու դրանց ուղղությամբ մեծահասակների ներգավման անհրաժեշտությունը, քանի որ մեծահասակները հասարակության այն շերտն են,

որ գործնականում մասնակից են սոցիալ-տնտեսական և մշակութային տարբեր աշխատանքներում, հետևաբար բավարար գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ չունենալու դեպքում չեն կարողանա ցանկալի արդյունավետություն գրանցել, ինչը բացասաբար կազդի հասարակության զարգացման վրա: Կրթության ու ուսումնառության առումով ակտիվ և սովորող մեծահասակների պակասը կյանքնոգտի տվյալ հասարակության մարդկային ներուժի զարգացմանը: Այսպիսով՝ մեծահասակների կրթությունը, նրանց ունակությունների ռեալիզացումը, շարունակական կրթությունը ժամանակակից աշխարհի, այդ թվում՝ նաև Իրանի կարիքներից ու գերակայություններից են, որոնց պետք է արձագանքի նաև բարձրագույն կրթության համակարգը՝ մշակելով համապատասխան հայեցակարգեր, մոտեցումներ ու ծրագրեր [3, էջ 19]:

Ընդհանուր առմամբ, բարձրագույն կրթության գլխավոր գործառույթներից մեկը մասնագետ կադրերի ու մարդկային ռեսուրսների պատրաստումն է երկրի համակողմանի զարգացման և շուկայի պահանջների բավարարման ուղղությամբ:

Իրանի բարձրագույն կրթության մարտահրավերները

Իրանի բարձրագույն կրթության համակարգն իր նպատակների ու ծրագրերի իրականացման ուղղությամբ դիմագրավում է մի շարք խնդիրների ու մարտահրավերների: Դրանք են.

- բարձրագույն կրթության համակարգի կառավարման, քաղաքականությունների և սահմանման միատարրության բացը:

Ն. Բադերիմոդադամը նշում է. «Ներկայումս համալսարաններին ու բուհերին վերագրվող առաքելության, նրանց գործառույթների վերաբերյալ մոտեցումները, կառավարման ու ղեկավարման համակարգը միատարր չեն Իրանում, ինչը հանգեցնում է չհամակարգված կառավարման ու խառնաշփոթի [2, էջ 57]:

- Ներդաշնակության բացը, տարբեր կառույցների պարտականությունների անհստակությունը, խաչաձևումը:

Ներկայումս Իրանի բարձրագույն կրթության կառավարման գլխավոր մարտահրավերներից մեկն էլ տարբեր կառույցների գործունեությունների միջև ներդաշնակության պակասն է, գուցահեռ կրկնվող աշխատանքները, տարբեր կառույցների պարտականությունների խաչաձևումը:

- Կենտրոնացված կառավարում:

Խիստ կենտրոնացված կառավարումը սահմանափակում է համալսարանների ինքնուրույնությունը, ինքնավարությունը, գործունեության ճկունությունը, նրանց լիազորությունների ու հնարավորությունների դաշտը:

- Արդյունաբերության հետ կապի, փոխգործակցության բացակայությունը:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Մ. Մոդադասնոդեհը, «բուհերի գիտական հետազոտությունները բավարար չափով չեն պատասխանում հասարակության, աշխատաշուկայի, արդյունաբերության և տնտեսական ճյուղերի պահանջներին ու կարիքներին, հետևաբար գիտական արդյունքները բավարար չափով գործառնական բնույթ չեն ստանում, չեն իրացվում [5, էջ 90]:

- Վերահսկման և գնահատման համակարգի թերությունները:

Վերահսկման ու գնահատման համակարգը մեծ կարևորություն ունի բարձրագույն կրթության արդյունավետ կառավարման և զարգացման համար: Իրանում արմատավորված չէ վերահսկման, մշտադիտարկման և գնահատման մշակույթը, արդյունքում բարձրագույն կրթության համակարգի տարբեր աշխատանքների հեռահար նշանակությունն ու ազդեցությունը փոքրանում է [6, էջ 104]:

Եզրակացություն

Հաշվի առնելով Իրանի բարձրագույն կրթության համակարգի կառավարման առանձնահատկությունները, բացերն ու մարտահրավերները՝ պետք է իրականացվեն խորքային բարեփոխումներ, վերանայվեն կրթական ծրագրերը՝ առավել նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով շարունակական կրթության համար:

FEATURES OF HIGHER EDUCATION MANAGEMENT IN IRAN

Hamidreza Kamiar

*PhD student at the Chair of Pedagogy of Yerevan State University,
Human Resource Development Manager, Electric Khodro Sargh Organization,
Islamic Republic of Iran
Kamyarhr@gmail.com*

Summary

Brief introduction. Higher education in every country has a special place and role in the process of educational, technological, cultural, socio-economic development of the society, it greatly influences other levels and formats of the education system of the given country, such as informal, lifelong (continuous) and adult education. Adult education is based on the main approach that learning is not limited to a certain level of education, but is a continuous process.

The purpose of the article is to thoroughly study and analyze the management features and challenges of Iran's higher education system, as well as its importance in adult education.

The methods used by us are: the study of sources and documents, data analysis.

The scientific novelty of the research is that the current state of Iran's education system, policies and curricula, gaps and challenges were comprehensively analyzed, and in that context, the problems and shortcomings of adult education in Iran were highlighted and evaluated.

The main problem has also been studied by Abtahi Seyed Hossein, Bagherimoghadam Nasser, Isazadeh Ebrahim, Ghurchian Nadergholi, Nafisi Abdulhossein, whose views also played a role in the development of higher education in Iran, also studied the basic problem.

Keywords: *Iranian higher education, education management, system, continuing education, university, challenges, development, reforms.*

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ СИСТЕМОЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ИРАНЕ

Хамидреза Камияр

*Аспирант кафедры педагогики Ереванского государственного университета,
Менеджер по развитию человеческих ресурсов, Electric Khodro Sargh Organization,
Исламская Республика Иран
Kamyarhr@gmail.com*

Аннотация

Краткое введение. Высшее образование в каждой стране занимает особое место и играет важную роль в процессе образовательного, технологического, культурного, социально-экономического развития общества. Оно существенно влияет на другие уровни и форматы системы образования данной страны, такие как неформальное, непрерывное образование и образование взрослых. Образование взрослых основано на базовом подходе, согласно которому обучение не ограничивается определенным уровнем образования, а представляет собой непрерывный процесс.

Цель данной статьи – тщательно изучить и проанализировать особенности управления системой высшего образования Ирана и определить проблемы в ней, а также ее значение в образовании взрослых.

Используемые нами методы: изучение источников и документов, анализ данных.

Научная новизна исследования заключается в том, что нынешнее состояние иранской системы образования, ее политики и учебных программ, ее недостатки были проанализированы всесторонне, и в этом контексте были выделены и оценены проблемы и недостатки образования взрослых в Иране.

Эту проблему изучали также Абтахи Сейед Хосейн, Багеримогадам Насер, Исазаде Эбрагим, Гурчиан Надерголи, Нафиси Абдул-Хосейн, чьи взгляды сыграли значительную роль в развитии высшего образования в Иране.

Ключевые слова: иранское высшее образование, управление образованием, система, непрерывное образование, университет, проблемы, развитие, реформы.

Оգտագործված գրականության ցանկ

1. Աբթահի Ս. և Թորաբյան Մ., Բարձրագույն կրթության նպատակների իրականացման քննումը՝ երկրի քառամյա հեռանկարների փաստաթղթի հիման վրա, աստիճանակարգային վերլուծության գործընթացի մեթոդով, (AHP) Հետազոտություն կրթության համակարգերում 17 (60) էջ 94-108, Թեհրան, 2010:
2. Բադերիմոդադամ Ն., «Իրանի բարձրագույն կրթության համակարգի կառավարման դիագնոստիկա», Հանրային քաղաքականության մշակման գիտահետազոտական հանդես, 4-րդ շրջան, 4-րդ համար, Թեհրան, էջ 55-74, 2018:
3. Էբրահիմզադեհ Ի., Մեծահասակների կրթությունը, «Փայամ Նուր» հրատարակչություն, Թեհրան, 1984:
4. Ղուրբյան Ն. և համահեղինակներ, Բարձրագույն կրթության հանրագիտարան, Պարսկերենի ընդարձակ հանրագիտարան, Թեհրան, 2004:
5. Մոդադասնոդեհ Մ., Համալսարան-արդյունաբերություն համագործակցության մարտահրավերների հետազոտում, Նորարար կառավարման գիտական հանդես, 8-րդ տարի, 2019(1) համար, էջ 89-106, Թեհրան, 2019:
6. Ռիզի Փ., Իրանի բարձրագույն կրթության գնահատման և վերահսկման ազգային համակարգի քննում, 17 (6) համար, էջ 94-108, Թեհրան, 2023:
7. <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/100613>, Մշակութային հեղափոխության գերագույն խորհուրդ, Բարձրագույն կրթության վերաբերյալ Մշակութային հեղափոխության բարձրագույն խորհրդի որոշումների վերանայում, Իրանի իսլամական մեջլիսի հետազոտական կենտրոնի կայքէջ:
8. <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/100299>, Մշակութային հեղափոխության գերագույն խորհուրդ, Ծրագրամշակման գերագույն խորհրդի պարտականությունները, Իրանի իսլամական մեջլիսի հետազոտությունների կենտրոնի կայքէջ:
9. <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/99996>, Մշակութային հեղափոխության գերագույն խորհուրդ, «Համալսարանների, գիտահետազոտական կենտրոնների հոգաբարձության խորհուրդների կազմման մասին» օրենք, Իրանի իսլամական մեջլիսի կայքէջ:

Получено: 22. 09.2024

Рассмотрено: 25.10.2024

Принято: 28.10.2024

Received: 22.09.2024

Reviewed: 25.10.2024

Accepted: 28.10.2024

© The Author(s) 2024

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License